
Zbigniew Wójcik
Jarosław Jaszczur-Nowicki

PAŃSTWOWA STADNINA KONI LISKI
I JEJ WKŁAD W ROZWÓJ JEŹDZIECTWA
REKREACYJNO-SPORTOWEGO
NA WARMII I MAZURACH



Słowa kluczowe:

Schlüsselwörter:

Keywords:

stadnina, konie, hodowla, sport jeździecki, Olsztyn

Pferdegestüt, Pferde, Zucht, Reitsport, Olsztyn/Allenstein

Stud farm, horses, breeding, equestrian sport, Olsztyn

INSTYTUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

Wstęp

Województwo olsztyńskie utworzono z przekształcenia Okręgu Mazurskiego, na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów (Dz. U., 1946, nr 28, poz. 177), 29 maja 1946 r. Wtedy to, obowiązki wojewody objął dr Zygmunt Robel. Nowo powstała jednostka administracyjna – tak jak pozostałe regiony Polski – do dalszego rozwoju potrzebowała m. in. technicznych środków transportu i koni. Wspomnieć należy, że tuż po zakończeniu działań wojennych na 2.280.000 gospodarstw aż 1.000.000 z nich nie posiadało żadnego konia¹. Niedostateczna ilość tych zwierząt niekorzystnie rzutowała na rozwój rolnictwa nie tylko na Ziemiach Odzyskanych. Dlatego też ówczesny Minister Rolnictwa i Reform Rolnych w porozumieniu z Ministrem Skarbu i Prezesem Centralnego Urzędu Planowania, z dniem 17 kwietnia 1947 r., powołał Państwowe Zakłady Chowu Koni (PZChK)². W ich strukturze funkcjonował Wydział Hodowli Koni, którego pracami kierował dr Witold Pruski, uchodzący za znanego specjalistę już w okresie II Rzeczypospolitej. Wtedy to, przy dużym zaangażowaniu inż. Adama Sosnowskiego, okręgowego inspektora

¹ J. Szafrąński, *Straty biologiczne i gospodarcze, w: Straty wojenne Polski w latach 1939–1945*, red. R. Cienkowski, Poznań–Warszawa 1962, s. 59.

² R. Urban, *Sport jeździecki w Polsce w latach 1945–1989*, Gorzów Wlkp. 2013, s. 69.

PZChK, sfinalizowano zainicjowany nieco wcześniej proces uruchomienia pierwszych ośrodków hodowli zarodowej w regionie. Utworzono trzy Państwowe Stadniny Koni (Liski, Rzeczna, Garbno) oraz Państwową Stację Ogierów w Kętrzynie³. Jednakże jak się później okazało, najbardziej znaczącym ośrodkiem w zwiększaniu погоłowia koni w województwie olsztyńskim była stadnina w Liskach (przez pierwsze lata znana jako Liszki).

Z powyższych względów postanowiono odtworzyć procesy składające się na organizację hodowli w tej stadninie. Podkreślić w tym miejscu należy, iż odbudowa gospodarki w regionie pozostawała w ścisłym związku z akcją osiedleńczą, gdyż na byłych terenach Prus Wschodnich – bardziej niż gdzie indziej – brakowało nie tylko specjalistów, ale w ogóle rąk do pracy. Stąd też w tym właśnie czasie, znaczną część przesiedleńców z akcji „Wisła”, władze partyjno-państwowe nieprzypadkowo skierowały na teren województwa olsztyńskiego.

Organizacja Państwowej Stadniny Koni Liski

Utworzono ją z siedmiu graniczących ze sobą poniemieckich folwarków, położonych w powiecie bartoszyckim. Były one w stanie niezagospodarowanym i na dodatek znacznie zdewastowane. Jeszcze rok wcześniej, w pozostałościach niemieckiej infrastruktury, były jedynie 4 konie robocze, a we wsi, wśród kobiet z dziećmi i nielicznymi starcami narodowości niemieckiej, jedynie dwie polskie rodziny: Wiejalisów i Radziejewskich przybyłe z Wileńszczyzny. Tytułem porównania, w roku 1939, Liski liczyły 561 mieszkańców. Z uwagi na znaczne zniszczenia, adaptacja stajni wymagała wiele wysiłku i nakładów finansowych, niewspółmiernych do podobnych przedsięwzięć w centralnej Polsce. Był to skutek zaciekłych walk przy wyzwaniu Warmii i Mazur. Zrządzający ocalałym mieniem kierownicy Państwowych Nieruchomości Ziemskich (PNZ) nie wykazali się też należyłą starannością. Mimo to, grunty wraz z poniemieckimi zabudowaniami w obrębie Lisek, z PNZ w dniu 15 kwietnia 1947 r., przejął inż. Michał Andrzejewski. Do powstającego ośrodka przybył on z okupowanych Niemiec, razem z pierwszym transportem rewindykowanych koni⁴. Wraz z ich hodowlą, prowadzono zarodowe stada bydła, owiec oraz trzody chlewnej. Po półtora roku, stadnina mogła już normalnie funkcjonować, a pierwszy kierownik zakładu napisał w „Przeglądzie Hodowlanym”, że Liski z folwarkami Dębie oraz Surczyny w okresie międzywojennym były niemieckimi depot (stadninami) konia remontowego dla potrzeb wojska i stanowił pierwszy człon przyszłego zakładu. Drugim były Judyty (dawniej Juditten) z majątkami Przewarszyty, Galkajny i Park, w przeszłości będące prywatną własnością

³ W. Jossé, *Koń Mazurski*, Informator Instytutu Zootechniki, nr 92, Kraków 1959, s. 86.

⁴ R. Hryciuk, M. Pietruszko, *Bartoszyce, z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1969, s. 284.

znanego niemieckiego hodowcy von Kuenheima i jako całość w lutym następnego roku przyłączone zostały do organizującego się przedsiębiorstwa. Większa grupa koni zarodowych trafiła do Lisek 25 sierpnia 1947 r. Tworzyły ją zakupione w Niemczech Zachodnich 43 klacze hanowerskie i 16 innych wierzchowców. Na przełomie roku sprowadzono kolejne klacze (36 dõli i 8 fordingów). W drugim roku działalności dostarczano jeszcze kilka koni wschodniopruskich odnalezionych w stadninach centralnej Polski. W efekcie takich działań, w połowie 1948 r., w ośrodku Liski zgromadzono: 2 ogiery czołowe, 104 klacze, w tym: 17 wschodniopruskich, 33 hanowerskie, 8 półkrwi angielskiej, 38 dõle, 8 fordingów) oraz 35 źrebaków⁵. W ramach powstałego na areale 2238 ha zakładu rolnego, funkcjonowało cztery gospodarstwa (Liski, Judyty, Domarady, Przewarszyty).

W roku 1948, do Państwowej Stadniny Koni (PSK) Liski, na stanowisko zastępcy kierownika, przeniesiono z Wielkopolski Ludwika Stawińskiego. Uchodził on za znawcę problematyki hodowlanej i jeździeckiej. Z jego inicjatywy rozpoczęły się wkrótce w Liskach pierwsze treningi⁶. Zauważyć należy, iż na terenie ówczesnego województwa olsztyńskiego, podobne zajęcia odbywały się jedynie w Państwowej Stacji Ogierów w Kętrzynie⁷. Był to okres szczególnie trudny, gdyż kojarzone z ziemiąństwem i II Rzeczpospolitą jeździectwo, przez długi czas nie miało przyzwolenia władz na działalność statutową. Aktywista partii komunistycznej, a jednocześnie zastępca dowódcy ds. polityczno-wychowawczych I Warszawskiej Dywizji Kawalerii, płk Stanisław Arkuszewski skomentował ten fakt następująco: „W latach 1945–1950 panowała jakaś choroba „antykońska”. Wielu poważnych ludzi uważało, że kto broni konia, ten hamuje rozwój socjalizmu. Nawet mnie zaczęto posądzać, że się we mnie krew szlachecka odrodziła”⁸. Dlatego też pierwsze zajęcia szkoleniowe dalece odbiegały od obowiązujących wówczas metod treningowych i ograniczały się wyłącznie do załogi przedsiębiorstwa. Pewnym ułatwieniem był fakt, że L. Stawiński do pionierskich lekcji jazdy wierzchem przeznaczał zaawansowane wiekiem klacze pochodzenia trakeńskiego. Uprzednio były one końmi myśliwskimi, a przez ten fakt zaznajomione z elementami hipiki. Wraz z nabyciem podstawowych umiejętności, organizowano zakładowe festyny, podczas których najzdolniejsi pracownicy demonstrowali zebranym widzom zręby sztuki jeździeckiej i wyszkolenia koni. Miały one charakter rekreacyjny i w ten sposób wdrażały uczestników do późniejszego współzawodnictwa sportowego.

Dalszej organizacji zakładu przysłużyły się nieco decyzje władz. W lipcu 1948 r., na zjeździe hodowlanym kierowników stadnin i stad ogierów w Warsza-

⁵ Z. Wójcik, *Sport jeździecki na Warmii i Mazurach w latach 1945–1975*, Olsztyn 2010, s. 78.

⁶ R. Hryciuk, M. Pietruszko, op. cit., s. 284.

⁷ Z. Wójcik, A. Skrzypczak, *Socjal and economic foundations for the growth of equestrian sport and leisure horse riding in Warmia and Mazury*, Polish journal of natural sciences, Olsztyn 2014, nr 29, s. 242.

⁸ S. Arkuszewski, *W Łabie piliśmy nasze konie*, Warszawa 1982, s. 298.

wie, zdecydowano odbudować rasę wschodniopruską⁹. W ślad za tym postanowiono, aby wszystkie klacze tej rasy, jakie ocalały z wojennej zawieruchy, umieścić w ich dawnym środowisku. Do realizacji projektu wytypowano PSK Liski. Gromadzone od tej pory inwentarz składał się wyłącznie z wierzchowców trakeńskich i wschodniopruskich. Konie innych ras przekazano działającym już bliźniaczym ośrodkom. Znaczna ich część trafiła do nowo powstałej na pograniczu regionu stadniny w Kadynach k. Tolkmicka oraz w głębi Pomorza, do Państwowej Stacji Ogierów w Dębnie. Tuż po decyzji naczelnych władz hodowlanych, już 18 lipca, nadeszły pierwsze transporty koni z województwa poznańskiego. Przybyło około 100 cennych klaczy o pełnych rodowodach wspomnianych ras, wychowanych na tym terenie w ostatnich latach istnienia Prus Wschodnich. Dostarczono je z wielkopolskich stadnin (po powrocie w 1946 r. z ewakuacji z Niemiec). W grupie powracających koni brakowało rocznika 1945 i 1946. Mimo to, jak pisał M. Andrzejewski „był to uroczysty dzień w Liskach, gdyż koń wschodniopruski powrócił do swej ojczyzny”. Z tą chwilą rozpoczął się właściwy proces hodowlany. Czuwała nad nim oddana sprawie załoga, spośród której szczególnie wyróżniali się masztalerze: Jan Połowski, Władysław Żelichowski i Piotr Biźnia, zapewniający opiekę weterynaryjną Zdzisław Pastuła oraz podkoniuszy Mieczysław Urzędowski. W dniu 1 listopada 1948 r., w PSK Liski było ogółem 215 koni, w tym 95 klaczy wschodniopruskich. Zgromadzone zwierzęta przedstawiały wysoką wartość hodowlaną, a liczba klaczy elitarnych wzrosła w latach następnych do 154¹⁰. Stąd też mniej wartościowe okazy, kierownictwo zakładu, przekazywało do nowo tworzonych w regionie stadnin: Warniki, Płękity, Kadyny i Kroplewo. Pierwszą grupę ogierów czołowych w Liskach stanowili: Pyrrhus, Polarstern oraz Tamerlan.

Rozwój stadniny i przyzakładowej sekcji jeździeckiej

W roku 1951 rządzący w Polsce komuniści odwołali z funkcji kierownika stadniny inż. Michała Andrzejewskiego. Identyczny los spotkał Benedykta Żółtowskiego, zwierzchnika PSK w Rzeczej k. Paślęka. Zasadniczym powodem w obydwu przypadkach było „niewłaściwe pochodzenie” organizatorów przedsięwzięcia hodowlanych. W okresie stalinizmu, podobnych sytuacji w Polsce spotykano nazbyt wiele. W związku z powyższym do Lisek przeniesiono z Wielkopolski Jacka Pacyńskiego. Był on absolwentem Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego

⁹ J. Pacyński, Analiza metod hodowlanych w elitarniej hodowli koni mazurskich na przykładzie S. K. Liski (praca doktorska), WSR Poznań 1968, s. 1.

¹⁰ Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej APO), Wojewódzkie Zjednoczenie Państwowych Gospodarstw Rolnych, sygn. 2471/489, Korespondencja i sprawozdania w sprawie chowu koni, s. 81.

go. Funkcję asystenta stadniny, sprawował w owym czasie, zootechnik Zbigniew Dąbrowski¹¹. Obydwaj, tworzyli zgrany, zaangażowany w pracę duet. Równie istotnym pozostawał fakt, że tak jak pierwszego kierownika, zaliczano ich do zagorzałych propagatorów hipiki. Przy ich dużym zaangażowaniu, w ośrodkach zarodowej hodowli koni na terenie województwa, organizowano towarzyskie zawody międzyzakładowe. Pierwsze z nich, oficjalnie rozegrano 7 października 1951 r. w Braniewie, przy okazji uroczystości obchodzonego miesiąca przyjaźni polsko-radzieckiej¹². Poprzedził je pokaz powożenia, który miał charakter wyłącznie rekreacyjny. Pierwsze na Warmii i Mazurach zawody konne, mimo słabego jeszcze wyszkolenia cieszyły się dużym zainteresowaniem publiczności¹³. Dużego wsparcia tej inicjatywie udzielił Walenty Niedbalski, kierownik tamtejszej Państwowej Stacji Ogierów. Na zaadoptowanym na hipodrom boisku piłkarskim, rywalizowali pracownicy miejscowej stacji ogierów, bliźniaczej z Kętrzyna oraz reprezentanci stadnin z: Lisek, Płękit i Kadyn. Wspomnieć wypada, że w pierwszym, historycznym konkursie, tzw. lekkim, triumfował na koniu Pożoga Henryk Niedbalski z Płękit. W dwóch kolejnych wyróżniali się jeźdźcy z Lisek i Kętrzyna¹⁴.

Tydzień po zawodach w Braniewie, identyczną imprezę zorganizowali hodowcy z Lisek. Tym razem, pretekstem była zbiórka pieniędzy na Fundusz Odbudowy Warszawy. Z tego też powodu rywalizowano w pobliskim mieście Bartoszyce. Oprócz reprezentantów miejscowych stadnin, uczestniczyli już jeźdźcy ze Starogardu Gdańskiego. Jednak najlepiej przygotowanym zawodnikiem okazał się reprezentant gospodarzy Henryk Choczilewski, posiadający klaczy Christa. Nadmienić należy, iż nie było jeszcze formalnych struktur sportu jeździeckiego. Natomiast zainicjowany przez działaczy, skupionych w ośrodkach zarodowej hodowli koni sport jeździecki, systematycznie zyskiwał na popularności. Zawody zwyczajowo oglądały kilkudziesięczne rzesze widzów¹⁵. Pracownicy stadnin i stad ogierów, międzyzakładowe, nieoficjalne współzawodnictwo w sportach konnych, organizowali przez kilka pierwszych lat. Nawet rozegrane w Olsztynie, w dniu 29 kwietnia 1956 r., pierwsze, oficjalne zawody okręgowe, odbyły się dzięki ich niecodziennemu zaangażowaniu.

Z uwagi na powyższe J. Pacyński, wraz z zootechnikiem Dąbrowskim, należeli do nielicznej grupy wyróżniających się spośród kadry kierowniczej w regionie¹⁶.

¹¹ Z. Wójcik, *Od rekreacji do treningu. Rozwój jeździectwa a Zrzeszeniu Sportowym „Ogniwo” na Warmii i Mazurach*, Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku, Białystok 2012, nr 8, s. 104.

¹² APO, Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej (dalej WKKF), sygn. 4444/22. Sprawozdania z działalności. Planu Pracy 1950–1956, Sprawozdanie opisowe z wykonanego planu Prezydium WKKF za IV kwartał 1951 r., s. 58.

¹³ *Ciekawe zawody konne organizuje „Włókniarz” w Braniewie*, Głos Olsztyński, 1951, nr 29, s. 6.

¹⁴ Z. Wójcik, *Sport jeździecki na Warmii i Mazurach*, s. 216.

¹⁵ *Ibidem*, s. 212.

¹⁶ Archiwum Akt Nowych, Centralny Zarząd Hodowli Koni, sygn.. 436/351, Funkcjonowanie państwowych stadnin koni, plany, sprawozdania, protokoły lustracji, instrukcje i zarządzenia, s. 91.

W początkowym okresie rozwoju, popularnością dorównywał im pracujący przy obsłudze koni Henryk Choczilewski. Jednak jego wypromował pierwszy w historii Warmii i Mazur medal z Mistrzostw Polski w skokach przez przeszkody. Zdobył go w roku 1955 startując na wychowanym w Liskach koniu Bosman¹⁷. W latach późniejszych kolekcja mistrzowskich tytułów szybko się powiększała. Wśród cennych trofeów były także medale z Mistrzostw Europy. Jednak w dalszym rozwoju zarysował się lekki kryzys, który szczególnie uwidocznił się w sezonie hodowlanym 1955–1956. Wówczas znaczna część najwartościowszych klaczy przekroczyła 18 lat, co komplikowało ich dalszy rozród. Dlatego też w roku 1957, ze Stadniny im. Kirowa k. Rostowa nad Donem, sprowadzono do dobrze rozwijającego się ośrodka 17 szczególnie cennych klaczy o rodowodach trakeńskich¹⁸. Wzrastające systematycznie pogłowie koni wierzchowych oraz funkcjonujące w terenie struktury Polskiego Związku Jeździeckiego (PZJ) umożliwiły organizację pierwszych w regionie zawodów strefowych (międzyokręgowych). Odbyły się one w Braniewie w roku 1958. Dwa lata później, działacze PSK Liski, przy wsparciu Okręgowego Związku Jeździeckiego, zainaugurowali w Bartoszycach współzawodnictwo ogólnopolskie. Do rywalizacji przystąpiło wówczas 13 klubów z całego kraju, a wśród nich reprezentanci Polski na XXVII Letnie Igrzyska Olimpijskie¹⁹.

Jeszcze więcej splendoru przyniosły stadninie i całemu regionowi, zapoczątkowane cztery lata później w Olsztynie, Międzynarodowe Oficjalne Zawody Konne (CHIO). Odbywały się one pod patronatem Międzynarodowej Federacji Jeździeckiej. Duże zasługi w umiejscowieniu ich w stolicy województwa przypisać należy znanemu hodowcy i działaczowi PZJ Jackowi Pacyńskiemu. Przez kilkanaście lat, z powodzeniem użytkowano w sportowej rywalizacji koni ze znanej w Polsce i Europie PSK Liski. Podkreślić należy, iż rozwojem hodowli na Warmii i Mazurach interesowały się również władze centralne. W dniach 4–8 lipca 1966 r., Komisja Hodowli Koni, działająca przy Radzie Naukowo-Technicznej Zjednoczenia Hodowli Zwierząt Zarodowych, przeprowadziła specjalną sesję wyjazdową. Dokonano wówczas przeglądu wszystkich ośrodków w regionie, a w ostatnim dniu pobytu, w Liskach, odbyło się pod przewodnictwem dr. Jana Grabowskiego posiedzenie w/w komisji. Sformułowano wówczas 4 punktową rezolucję, w której na pierwszym miejscu napisano: „Poziom hodowli koni w stadninach mazurskich jest wysoki i stosowany kierunek hodowlany – celowy”²⁰. Stanowisko szacownego gremium naukowców hodowcy w regionie przyjęli jako wyraz uznania dla dotychczasowych poczynań, a obrady w Liskach były dodatkowym wyróżnieniem kierownictwa stadniny.

¹⁷ Archiwum Olsztyńskiego Muzeum Sportu, *Program XVIII Jeździeckich Mistrzostw Polski*, Olsztyn 1962, s. 3.

¹⁸ S. Grodzicki, *Monografia Ludowych Zespołów Sportowych, Liski* (praca magisterska), AR-T Olsztyn 1976, s. 3.

¹⁹ Z. Wójcik, *Sport jeździecki na Warmii i Mazurach*, s. 246.

²⁰ *Kronika krajowa i zagraniczna*, Koń Polski, 1966, nr 3, s. 42.

Powszechne wśród hodowców zainteresowania jeździectwem, miały przesyłający wpływ na popularyzację hipiki w województwie olsztyńskim. Dzięki temu, rozwinął się talent Antoniego Pacyńskiego (syn dyrektora stadniny), a dowodem na powyższe, było powołanie go do reprezentacji Polski na Igrzyska Olimpijskie w Meksyku (1968)²¹.

Tabela 1. Konie z Państwowej Stadniny Liski i najczęściej dosiadający ich jeźdźcy

Lp.	Koń	Rok urodzenia	Pochodzenie	Płeć	Głównie użytkowany przez
2.	Wareg	1950	Jamajka Wełtawa	Wałach	S. Kubiaka w PSO Kwidzyn i zawodników LZS Kętrzyn
3.	Bosman	1950	Jamajka Botin	Wałach	A. Pacyńskiego w LZS Liski
4.	Pregor	1951	Polarstern Peseta	Wałach	LZS Kętrzyn i M. Kowalczyka w CWKS „Legia”
5.	Botwid	1951	Caprivi Botin	Wałach	Zawodnicy „Nadwiślanina” Kwidzyn
6.	Krokosz	1951	Caprivi Cornelia	Wałach	J. Kubiaka, S. Kubiaka w „Nadwiślaninie” Kwidzyn
7.	Wisping	1951	Ping Pong Wisienka	Wałach	Zawodnicy LZS Liski
8.	Bolgami	1951	Dreibund Botin	Wałach	A. Pacyńskiego w LZS Liski
11.	Volt	1953	Polarstern Venus	Wałach	M. Babireckiego z LKS „Cwał” Poznań
14.	Siekacz	1954	Dreibund Sigida	Wałach	T. Pacyńskiego w LZS Liski
15.	Herwin	1954	Celsius Herta	Wałach	J. Chruszczewskiego W LZS Liski
18.	Dysproz	1955	Fortunatus Dretwa	Wałach	Zawodników „Nadwiślanina” Kwidzyn
21.	Chrenowska	1958	Chryzolit Gondola	Klacz	A. Pacyńskiego* w LZS Liski
24.	Chloe	1959	Celsius Chwała	Klacz	S. Grodzickiego w LZS Liski
25.	Winicjusz	1959	Celsius Bitynia	Wałach	Z. Madejczyka w BKJ Bogusławice
28.	Chwałba	1960	Celsius Chwała	Klacz	S. Grodzickiego w LZS Liski
31.	Poprad	1961	Traum Poprawka	Ogier	P. Wawryniuka w LKS „Cwał” Poznań
32.	Chwila	1961	Traum Chwała	Klacz	S. Grodzickiego w LZS Liski
36.	Laguna	1962	Trójnat Lednica	Klacz	T. Pacyńskiego w LZS Liski
37.	Legat	1963	Dzięgiel Lednica	Wałach	M. Pacyńskiego w LZS Liski
39.	Jastarnia	1964	Dzięgiel Jaworka	Klacz	Zawodników LZS Liski i CWKS „Legia”
42.	Ametyst	1965	Jamajka Abstynentka	Wałach	P. Pacyńskiego w LZS Liski
44.	Akant	1966	Deer Leap Alpaka	Wałach	Zawodników WLKS „Krakus” w Krakowie
47.	Tarnów	1966	Dobrosław Tanecznicza	Wałach	S. Grodzickiego w LZS Liski

²¹ H. Łysakowska, *Jeźdźcy olimpijscy*, Warszawa 2000, s. 60, 63.

48.	Glejt	1966	Colombo Glazura	Wałach	S. Grodzickiego w LZS Liski
49.	Porfir	1966	Hermes Poprawka II	Wałach	A. Pacyńskiego w LZS Liski
52.	Abbazia	1966	Hermes Abisynia	Klacz	P. Pacyńskiego w LZS Liski
58.	Postawa	1968	Ceremoniał Ponowa	Klacz	A. Pacyńskiego w LZS Liski
59.	Leonidas	1969	Belizar Dechawa	Wałach	A. Pacyńskiego w LZS Liski
64.	Leksykon	1970	Horyzont Lektyka	Ogier	K. Andrzejewskiego w BKJ Bogusławice
66.	Hart	1972	Kondeusz Haga	Wałach	K. Ferensteina w LZS Liski

Źródło: Opracowana, nie własne autorów na podstawie, J. Chachuła, M. Rudowski: *Rejestr polskich koni sportowych 1953–1980*, Warszawa 1983.

Stadninę Koni Liski zaliczano do wiodących nie tylko w regionie. Z uwagi na fakt, że zgromadzono tam najlepszy materiał genetyczny, miała ona duże znaczenie w hodowli Wielkopolskiej²². Znacznym popytem cieszą się nadal konie z tego ośrodka. Wiele sprzedanych zostało m.in. do Niemiec, USA i Kanady. Niejednego spośród nich zawodnicy polscy spotkali na paroursach olimpijskich. Posiadając najlepszy materiał zarodowy, gwarantujący odchowanie wielu znaczących linii konia mazurskiego (nazywanego później rasą wielkopolską) stadnina nadawała przez szereg lat ton w hodowli rasy wielkopolskiej. Przejawiało się to między innymi w przekazywaniu innym ośrodkom materiału zarodowego, specjalistów oraz w niesieniu pomocy w rozwoju sportu jeździeckiego. Dlatego też nieprzypadkowo, parokrotnie, odwiedził ją uznawany za osobistość w świecie hodowców, dr Fritz Szilke – były przewodniczący Wschodniopruskiego Stowarzyszenia Ksiąg Rasowych. Podkreślić wypada, że osobistości z dziedziny zootechniki i sportu dorastały także w Liskach. W roku 1972, inż. Stefan Grodzicki, jako kolejny wychowanek przykładowej sekcji, reprezentował załogę, województwo olsztyńskie i Polską Rzeczpospolitą Ludową na Igrzyskach Olimpijskich w Monachium²³.

W dowód uznania, jego trener, prywatnie ojciec Stanisław, okresowo zapraszany był na obrady zarządu PZJ²⁴. Dorodne konie i dobre rezultaty sportowe, ściągają do stadniny wielu miłośników jeździectwa. W zabudowaniach ośrodka funkcjonował nawet hotel i zakładowa stołówka. Jeszcze w początkach lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, częsty widok autokarów z niemieckimi turystami był tak powszedni, że nie budził niczyjego zdziwienia. Niepoślednią rolę w tych procesach odegrał hodowca i zagorzały miłośnik sportów konnych, za jakiego powszechnie uchodził

²² J. Pacyński, op. cit., s. 2.

²³ H. Łysakowska op. cit., ss. 67–68.

²⁴ Archiwum Stadniny Koni Liski, t. Ludowy Klub Jeździecki Liski – 1974, Pismo Sekretarza Generalnego PZJ z dnia 9 II 1974, nr PZJ/306/74 zapraszające S. Grodzickiego na posiedzenie zarządu w dniu 16 II 1974, s. 31.

przywoływany wielokrotnie dr Jacek Pacyński. Po jego śmierci (1975) dyrektorem ośrodka został Wojciech Komorowski. Rozwinął on i poprzez szereg inwestycji zmodernizował rolniczą i jeździecką infrastrukturę zakładu. Od 1986 r. obowiązki zarządcy sprawował olimpijczyk A. Pacyński. Jednak on, jak i jego następcy, nie wnieśli zasadniczo istotnych zmian w funkcjonowanie przedsiębiorstwa. Założona w 1947 r. stadnina funkcjonuje nadal jako spółka z o. o. Agencji Nieruchomości Rolnych.



Fot. 1. Stefan Grodzicki, pracownik PSK Liski, (absolwent Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie) i jego klacz Biszka na hipodromie olimpijskim w Monachium (1972)

Źródło: H. Łysakowska: *Jeźdźcy olimpijcy*, Warszawa 2000, s. 6.

Podsumowanie

W kwietniu 1947 r., niemal równocześnie utworzono na Warmii i Mazurach pierwsze trzy Państwowe Stadniny Koni i Stację Ogierów. W ten właśnie sposób zainicjowano proces hodowli zarodowej w regionie. Mimo, że w latach następnych powoływano kolejne ośrodki, to najlepszy materiał do odchowu znaczących linii konia trakeńskiego udało się zgromadzić w stadninie Liski. Dzięki decyzji kierownictwa Państwowych Zakładów Chowu Koni, do usytuowanego na krańcach Warmii

ośrodka, trafiły z głębi kraju, konie wspomnianej wyżej rasy o pełnych rodowodach, ocalałe z pożogi wojennej²⁵. Po objęciu zwierzchnictwa nad stadniną (1951) przez Jacka Pacyńskiego, podjęto kroki w kierunku formowania na tej bazie konia rasy wielkopolskiej. Wtedy też zapoczątkowano rekreacyjną rywalizację zakładowych drużyn jeździeckich. To z inicjatywy zagorzałych hodowców, rekreacja konna sukcesywnie przekształcała się w sport kwalifikowany. Wraz ze zwiększającą się ilością koni użytkowanych na hipodromach, wzrastał poziom wyszkolenia jeździeckiego i wyniki we współzawodnictwie sportowym. Podkreślić należy, że w niewielkiej wsi Liski wychowało się m. in. wielu medalistów mistrzostw Polski, którzy zaszczytne tytuły zdobywali także we współzawodnictwie na poziomie europejskim²⁶. Dwoch spośród nich – jak już była o tym mowa – dostało zaszczytu uczestnictwa w Igrzyskach Olimpijskich. Tak dobra promocja stadniny i polskiego jeździectwa, umożliwiała eksport koni na korzystniejszych warunkach i na większą skalę²⁷.

Podkreślić należy, że w czasach Polski Ludowej troszczono się nie tylko o poziom hodowli. Kierownictwo stadniny, przywiązywało dużą uwagę do warunków socjalnych załogi. W zabudowaniach ośrodka funkcjonował klub rolnika oraz wiejska świetlica. Dzięki temu, pracownicy już w drugiej połowie minionego wieku mieli dostęp do bieżącej prasy, a nieco później do programów radiowo-telewizyjnych. We wspomnianym lokalu, odbywało się wiele imprez kulturalno-oświatowych, takich jak: zabawy ludowe, zakładowe dożynki, prelekcje i odczyty. Przez szereg lat, objazdowe kino, ku ucieście mieszkańców, prezentowało swój najciekawszy repertuar. W roku 1970, obiekty stadniny posłużyły reżyser Marii Kaniowskiej do realizacji przygodowego filmu dla dzieci i młodzieży pt. „Pierścień księżniczki Anny”. Realizacja zdjęć w Liskach była znaczącym wydarzeniem w historii niewielkiej wsi. Ten epizod, z sentymentem, jeszcze współcześnie, wspominają emerytowani pracownicy. Odkryty przez artystów, malowniczo usytuowany zakład hodowlany, odwiedzali w poszukiwaniu relaksu i spokoju zacni Polacy. Wśród nich, częstymi gośćmi byli między innymi: Maciej Damięcki i Ryszard Filipiki – grający w filmie „Hubal” rolę niestrudzonego majora Henryka Dobrzańskiego. Parokrotnie relaksu zażywali także naukowcy z nieistniejącego już Zakładu Inżynierii Chemicznej i Konstrukcji Aparatury z Gliwic²⁸. Grupie uczonych przewodził dr Jerzy Buzek, późniejszy premier III Rzeczypospolitej. Ponadto, okoliczni miłośnicy rekreacji kon-

²⁵ S. Grodzicki, J. Pacyński, *Stadnina Koni Liski*, Warszawa 1966, s. 29.

²⁶ Wywiad z Antonim Pacyńskim, uczestnikiem mistrzostw Europy w skokach przez przeszkody z dnia 29 XII 2008 r. Zapis w Posiadaniu autora; J. Chachula, W. Bucholc-Ferenstein, *Polskie konie wierzchowe*, Warszawa 1976, ss. 167–168.

²⁷ S. Grodzicki, J. Pacyński, op. cit., ss. 89–90.

²⁸ W grupie zażywających relaksu byli: J. Buzek z żoną Ludgardą, Wanda i Ryszard Kuszyłyko, Krzysztof Rytwiński, Mieczysław Jaroszyński i Krzysztof Warmużyński. (Zob. Wywiad z Teresą Grodzicką-Szymańską (podejmującą gości z ramienia stadniny) z dnia 24 IX 2009 r., w tym list ówczesnego dr Jerzego Buzka z okresu wakacji 1973 r. Zapis w posiadaniu autora).

nej, przez szereg lat pobierali w stadninie lekcje jazdy wierzchem. W okresie wiosenno-letnim, ośrodek hodowlany często zwiedzali niemieccy turyści, oraz krewni mieszkańców byłych Prus Wschodnich.

Powstała ponad pół wieku temu Państwowa Stadnina Koni, przetrwała trudny transformacji ustrojowej i mimo likwidacji Państwowych Gospodarstw Rolnych funkcjonuje nadal. Choć ciągle utrzymywany jest dział hodowli koni, to współcześnie dominuje uprawa zbóż i hodowla bydła mlecznego.

Zbigniew Wójcik, Jarosław Jaszczur-Nowicki, *Staatliches Pferdegestüt Liski (Liskien) und ihr Beitrag zur Entwicklung des Reitsports in Ermland und Masuren*

Zusammenfassung

Ein Jahr nach der Gründung der Woiwodschaft Olsztyn (1946) entstanden hier staatliche Pferdezucht-Betriebe. Auf diese Weise begann ein Pferdezuchtprozess, der in der Anfangsphase noch kein Profil besaß. Erst nachdem die Leitung der Staatlichen Betriebe der Pferdezucht beschlossen hatte, die ostpreußische Rasse wieder aufzubauen, wurden weitere Schritte ordnungsgemäß geregelt. Seit 1948 wurden die aus der Kriegsverwirrung geretteten Trakehner Pferde mit dokumentierten Stammbäumen im Staatlichen Gestüt Liski untergebracht. Das war der Anfang einer dynamischen Entwicklung. Viele Jahre hindurch setzte diese Arbeit Jacek Paczyński fort, ein Kenner der Pferde und ein eifriger Anhänger des Reitsports. Als einer der Ersten organisierte er inoffizielle Pferderennen in der Region. Im Laufe der Zeit wandelten sie sich in einen professionellen Wettbewerb. Gute Sportresultate machten Werbung für heimische Pferdezucht und bewirkten, dass der Pferdeverkauf leichter wurde. Jacek Paczyński, als Leiter des führenden polnischen Pferdegestüts, schenkte der Verbesserung der sozialen Bedingungen seiner Mitarbeiter eine große Aufmerksamkeit. Dank seiner Bemühungen wurde in einem kleinen Dorf Liski ein Gemeinschaftsraum mit Presse und Radio geöffnet, später gab es hier auch Fernsehen. Von Reitpferden und vom Gestüt machten nicht nur Pferdereiter Gebrauch, sondern auch Liebhaber des Reitens.

Übersetzt von Alina Kuzborska

Zbigniew Wójcik, Jarosław Jaszczur-Nowicki, *The state stud farm Liski and its contribution to the development of recreation and equestrian sports in Warmia and Mazury*

Summary

A year after the establishment of the Olsztyn voivodeship (1946), there were created on its territory the first state horse pedigree breeding centres. Thus, there was launched the process of breeding, which in its initial stage had no specific direction. Only when the State Department of Horse Breeding took a decision to rebuild the East Prussian breed and were further actions ordered. Since 1948, having survived the turmoil of war, Trakehner horses with documented pedigrees were located at the State Stud at Liski. Its further dynamic development was initiated. For many years, it was continued by Jacek Paczyński, considered to be an expert on horses and a keen supporter of equestrian sport. He, as one of the pioneers, co-organized first, unofficial, intercollegiate equestrian competitions in the region. Over the years, they were transformed into professional competition. Good sports results promoted native breeding and facilitated the sale of horses. J. Paczyński, as the head of the leading Polish stud, also paid much attention to the improvement of social conditions of the team. Thanks to his efforts, in the small village of Liski, there functioned a factory day room with up-to-date press and radio, and in later years also television. It was not only the sportsmen themselves who took advantage of the mounts and the charms of the breeding centre, but also recreational riding enthusiasts.

Translated by Zbigniew Wójcik

dr Zbigniew Wójcik
Katedra Turystyki, Rekreacji i Ekologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
zbigniew-wojcik@o2.pl

dr hab. Jarosław Jaszczur-Nowicki, prof. UWM
Katedra Turystyki, Rekreacji i Ekologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
j.jaszczur-nowicki@uwm.edu.pl

Źródła archiwalne

Archiwum Stadniny Koni Liski

– Ludowy Klub Jeździecki Liski – 1974, Pismo Sekretarza Generalnego PZJ z dnia 9 II 1974, nr PZJ/306/74 zapraszające S. Grodzickiego na posiedzenie zarządu w dniu 16 II 1974.

Archiwum Państwowe w Olsztynie – APO

– Wojewódzkie Zjednoczenie Państwowych Gospodarstw Rolnych, sygn. 2471/489, Korespondencja i sprawozdania w sprawie chowu koni.

– Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej (dalej WKKF), sygn. 4444/22. Sprawozdania z działalności. Plany Pracy 1950–1956, Sprawozdanie opisowe z wykonanego planu Prezydium WKKF za IV kwartał 1951 r.

Archiwum Akt Nowych

– Centralny Zarząd Hodowli Koni, sygn. 436/351, Funkcjonowanie państwowych stadnin koni, plany, sprawozdania, protokoły lustracji, instrukcje i zarządzenia.

Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej APO)

– Wojewódzkie Zjednoczenie Państwowych Gospodarstw Rolnych, sygn. 2471/489, Korespondencja i sprawozdania w sprawie chowu koni.

Archiwum Olsztyńskiego Muzeum Sportu

– Program XVIII Jeździeckich Mistrzostw Polski, Olsztyn 1962.

Wywiady

Wywiad z Antonim Pacyńskim, uczestnikiem mistrzostw Europy w skokach przez przeszkody z dnia 29 XII 2008 r. Zapis w Posiadaniu autora.

Literatura

Arkuszewski S.

1982. *W Łabie piliśmy nasze konie*, Warszawa.

Chachuła J., Bucholc-Ferenstein W.

1976. *Polskie konie wierzchowe*, Warszawa.

Grodzicki S., Pacyński J.

1966. *Stadnina Koni Liski*, Warszawa.

Szafrański J.

1962. *Straty biologiczne i gospodarcze*. w: *Straty wojenne Polski w latach 1939 – 1945*, red. R. Cienkowski, Poznań – Warszawa, s. 37–67.

- Grodzicki S.
1976. Monografia Ludowych Zespołów Sportowych, Liski (praca magisterska), AR-T Olsztyn.
- Hryciuk R., Pietruszko M.
1969. *Bartoszyce, z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn.
- Jossé W.
1959. *Koń Mazurski*, Informator Instytutu Zootechniki, nr 92, Kraków.
- Lysakowska H.
2000. *Jeźdźcy olimpijscy*, Warszawa.
- Pacyński J.
1968. Analiza metod hodowlanych w elitarnej hodowli koni mazurskich na przykładzie S. K. Liski (praca doktorska), WSR Poznań.
- Urban R.
2013. *Sport jeździecki w Polsce w latach 1945 – 1989*, Gorzów Wlkp.
- Wójcik Z.
2010. *Sport jeździecki na Warmii i Mazurach w latach 1945–1975*, Olsztyn.
- Wójcik Z.
2012. *Od rekreacji do treningu. Rozwój jeździectwa a Zrzeszeniu Sportowym „Ogniwo” na Warmii i Mazurach*, Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku, nr 8, ss. 103–110.
- Wójcik Z., Skrzypczak A.
2014. *Social and economic foundations for the growth of equestrian sport and leisure horse riding in Warmia and Mazury*, w: Polish journal of natural sciences, nr 29, ss. 239–250.



INSTITUT PÓLNOGNY
IM. WÓJCIECHA KĘPIŃSKIEGO